

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ: САМООЦІНКА ПЕДАГОГІВ

Володимир Староста,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
E-mail: volodymyr.starosta@uzhnu.edu.ua

В умовах активного впровадження інклюзивної освіти в Україні, що є відображенням світових тенденцій у забезпеченні рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, зокрема з особливими освітніми потребами (далі ОПП), питання інклюзивної компетентності педагогічних працівників набуває особливої актуальності, що засвідчується її включенням до професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [1].

Інклюзивна компетентність – здатність педагога створювати умови, які забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища, надавати педагогічну підтримку особам з особливими освітніми потребами, враховувати вікові та інші індивідуальні особливості кожного учня в освітньому процесі [2]. Згідно А. Василюк [3, с. 30], сформованість інклюзивної компетентності педагога здійснюється за певними критеріями, серед яких:

– особистісний (інтерес до соціально-педагогічної діяльності в умовах інклюзивного навчання; мотивація досягнення успіху в інклюзивній діяльності; сформованість професійних і особистісно значущих якостей особистості: гуманність, толерантність, альтруїзм, відповідальність, любов до дітей, педагогічна інтуїція, доброзичливість, комунікабельність, емпатія, такт, спостережливість, педагогічний оптимізм, витримка та ін.);

– змістовий (оволодіння загальнонауковими, загальнокультурними, психолого-педагогічними та інклюзивними знаннями; сформованість комплексу діагностичних, прогностичних, конструктивно-проектувальних, організаційних, комунікативних, корективних, дослідницько-творчих умінь, а також важливе уміння по створенню інклюзивного освітнього середовища);

– аналітико-оцінний (уміння аналізувати та оцінювати власну соціально-педагогічну діяльність, корегувати свої недоліки; здатність до саморегуляції, професійного самовдосконалення та саморозвитку).

Отже, інклюзивна компетентність, що охоплює знання, уміння, навички та особистісні якості педагога, необхідна для ефективної організації навчально-виховного процесу в інклюзивному середовищі, є невід’ємною складовою його особистісно-професійної компетентності. Саме рівень сформованості цієї компетентності визначає здатність педагога до розуміння особливостей розвитку кожної дитини, створення адаптивного освітнього середовища, застосування диференційованих та індивідуалізованих підходів у навчанні, а також ефективної співпраці з усіма учасниками інклюзивного процесу.

У контексті підвищення якості інклюзивної освіти особливого значення набуває самооцінка педагогами закладів середньої освіти власного рівня інклюзивної компетентності. Самооцінка є важливим засобом рефлексії людини, наприклад, самооцінка рівня власного професійного розвитку (В. Староста, 2021) [4], а також сприяє формуванню рефлексивної позиції щодо власної педагогічної діяльності в умовах інклюзії. Об’єктивна самооцінка інклюзивної компетентності є першим кроком до підвищення ефективності педагогічної практики та забезпечення якісної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі.

Мета даного повідомлення – аналіз результатів самооцінки педагогів деяких аспектів власної інклюзивної компетентності.

Емпіричне дослідження проводили шляхом анонімного онлайн опитування в Google Forms 294 учителів 5-11 класів закладів загальної середньої освіти (далі ЗЗСО) Закарпатської та інших областей України. Респондентів просили провести самооцінку за дев'ятибальною шкалою від 1 (початковий рівень) до 9 (високий рівень) рівня власної здатності:

– (Питання 1) забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного здобувача освіти, в т. ч. здобувачів освіти з ООП, з урахуванням вікових та інших індивідуальних особливостей, їхнього психоемоційного стану тощо;

– (Питання 2) до командної взаємодії на засадах партнерства з батьками, колегами, а також з фахівцями для надання додаткової підтримки особам з ООП.

Для математичного опрацювання всіх результатів використовували комп'ютерну програму IBM SPSS Statistics 23. Деякі статистичні показники опитування респондентів наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Деякі статистичні показники опитування респондентів

Питання	Ознака вибірки	Респонденти	N	M	MSD
1	Місцезнаходження ЗЗСО	Село/Селище	138	7,33	1,613
		Місто	156	7,38	1,456
	Стать	Чол.	50	6,76	1,744
		Жін.	244	7,48	1,456
2	Місцезнаходження ЗЗСО	Село/Селище	138	7,33	1,436
		Місто	156	7,41	1,502
	Стать	Чол.	50	6,86	1,874
		Жін.	244	7,48	1,353

Позначення: N – обсяг вибірки; M/Mean – середнє значення; MSD – середнє квадратичне відхилення/Mean squared deviation.

Для групування результатів опитування виокремлено три рівні – початковий 1,0-3,67 б, середній 3,68 – 6,33 б; високий 6,34 – 9,0 б. Встановлено, що всі досліджені групи педагогів, за різними ознаками респондентів («стать», «місцезнаходження ЗЗСО», «педагогічний стаж») згідно середніх балів самооцінки (табл. 1), мають високий рівень, інклюзивної компетентності, який за ознакою «стать» зростає у напрямку:

- ✓ питання 1 – чоловіки (M=6,76) → жінки (M=7,48);
- ✓ питання 2 – чоловіки (M=6,86) → жінки (M=7,48).

Також спостерігаємо зростання балів самооцінки для обох питань анкети у більшості випадків із збільшенням педагогічного стажу респондентів (рис. 1).

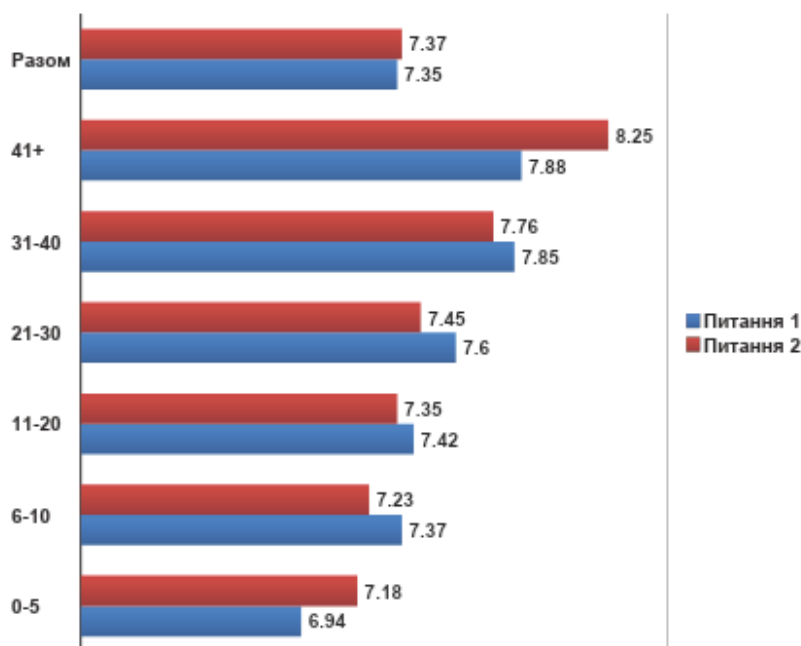

Рис. 1. Результати самооцінки вчителів ЗЗСО (5-11 класів) деяких аспектів власної інклюзивної компетентності залежно від педагогічного стажу

Таблиця 2.

Результати розрахунку t-критерію для незалежних вибірок

Питання анкети	Ознака вибірки	Незалежні вибірки	t	Df	Sig.	MD
1	Місцезнаходження ЗЗСО	Село/Селище - Місто	-0,291	292	0,771	-0,052
	Стать	Чол. – Жін.	-3,056	292	0,002	-0,715
2	Місцезнаходження ЗЗСО	Село/Селище - Місто	-0,447	292	0,655	-0,077
	Стать	Чол. – Жін.	-2,746	292	0,006	-0,620

Позначення: t – t-критерій; df – ступені вільності; Sig. – значущість (двостороння/2-tailed); MD – середня різниця/Mean Difference.

Розрахунок t-критерію ($p \leq 0,05$) для незалежних вибірок (табл. 2) показує, що у випадку порівняння за ознакою «Місцезнаходження ЗЗСО» наші вибірки є статистично подібні, тобто не мають відмінності за обраною ознакою для самооцінки з обох питань. Відмінності виявляємо за ознакою «Стать», оскільки наявні вищі показники у респондентів жіночої статі.

Таким чином, учителі-респонденти 5-11 класів ЗЗСО, згідно середніх балів самооцінки з пропонованих питань анкети, мають високий рівень інклюзивної компетентності за дослідженими ознаками (педагогічний стаж, стать, місцезнаходження ЗЗСО); вищий рівень інклюзивної компетентності виявляють жінки порівняно з чоловіками, а також учителі із більшим педагогічним стажем.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 серпня 2024 р. № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia> (https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf) (дата звернення: 18.05.2025).
2. Учительський апгрейд: самооцінювання професійної діяльності: збірник діагностичних матеріалів / Ю. Борисенко, О. Венгловська, Г. Гладкова, І. Новик, О. Стягунова, О. Федоренко; за заг.ред. І. Новик. Київ: УІРО, 2024. 102 с. URL: <https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/uchytelskyj-apgrejd-samooczinyuvannya-profesijnoyi-diyalnosti.pdf> (дата звернення: 18.05.2025).
3. Василюк Алла. Про інклюзивну компетентність вчителя. Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат : Матеріали II Всеукр. міждисциплінарної науково-практ. конф. з міжнар. участю на базі інклюзивно-ресурсного

центру Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль, 20 жовтня 2022 р.) / Упор. Удич З.І., Шульга І.М. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 28-30. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27098/1/konferenc.pdf> (дата звернення: 18.05.2025).

4. Староста В.І. Рівень професійного розвитку: самооцінка фахівців із різним педагогічним стажем. Ел. зб. наук. праць Запорізького обл. ін-ту післядипл. пед. освіти. Запоріжжя, 2021, 4(46)/2021, 5 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1_bKxm7hxZET3NdOgxqXqo2GMaNEnRdvZ/view (дата звернення: 18.05.2025).